

TÖRÖK RÓBERT

A „Fekete Kutya” címzett gyógyszer-bolt, drogéria története

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kereskedelmi tárgyi gyűjteményébe 1978-ban került be két ülő kutyát ábrázoló cégér, amelyet a Váci utcai Fekete Kutya drogéria cégéreként azonosítottak. A kutatások alapján azonban mára már tudjuk, hogy a két cégér eredete a 19. század elejére tehető. A szerző a Fekete kutyához címzett gyógyszerbolt tulajdonosának, helyének, profiljának változását és a hozzá kapcsolódó cégérek történetét mutatja be cikkében.

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kereskedelmi gyűjteményébe S. DR. NAGY ANIKÓ muzeológus révén 1978-ban került be egy két ülő kutyát ábrázoló cégér, amelyet a Váci utca 52. szám alatti „Fekete Kutya Drogéria” (Köves és társa cég) cégéreként azonosítottak. A kutatások alapján azonban mára már tudjuk, hogy a két cégér eredete a 19. század elejére tehető és nem is ebben az üzletben állt eredetileg. A két feketére festett szoborszerű cégér fémből készült. Az egyik ülő kutya nyakában vörös nyakörv látható és nagyobb alakú, bádogból készült. A másik, szintén ülő kutya kisebb méretű, arany nyakörvet viselve egy talpazaton áll. Ez vasból készült. A cégérek a múzeum becses darabjai.

A „Fekete Kutya” gyógynövény- és fűszerboltot 1761-ben alapították Pesten.¹ 1803-ban DEITL JÓZSEF vezeti a Váci utcában működő boltot.² 1804-től már „a Váczi kapu félben” működik.³ Az üzlet tulajdonosa az 1820-as évektől JOHANN CHRISTIAN HASSENSTAB volt, boltját a belvárosban, a Sütő utcában működtette.⁴ A gyógynövény üzletben a gyógyhatású készítmények, drogok mellett élelmiszert, fűszert, zöldséget és gyümölcsöt, sőt virágot is lehetett vásárolni. A cég 1824-es árlapját a múzeum kereskedelmi dokumentációs gyűjteménye őrzi. 1841-ben a Szervita tér 654 szám alatt találjuk meg a „Fekete kutyához” címzett kereskedést.⁵ Az üzlet kínálatának sokféleségét jelzi, hogy 1844-ben KOSSUTH lapjában, a Pesti Hírlapban tyúkszemirtő tapaszt hirdet Johann Hassenstab.⁶ A bolt tulajdonosa 1850-ben, 73 éves korában halt meg, s a rákövetkező évben, 1851-ben a Szervita téren a Sziklay házban működő üzlet megszűnéséről olvashatunk a sajtóban. Az üzlet árukészletét és bútorait elárverezték.⁷

¹ Budapesti Drogériák Névjegyzéke. In: Magyar Drogista. 1926. augusztus 20. 15. sz. 20.

² Adressbuch der Stadt Pesth. 1803. 131.

³ Csatkai Endre: Cégérek. Corvina. Budapest, 1971. 52-53. Hivatkozik: Dietl: Magyar Hírmondó. I. 251.

⁴ 1822-ben a Váci utca 633. szám alatt szerepel üzletével a címjegyzékben. Lásd: Joseph Vojdisek: Adressbuch der königlichen freyen Stadt Pesth. 1822. 120.

⁵ Pester und Ofner Wegweiser. 1841. 148.

⁶ Gyöngyösi József: A magyar fűszerkereskedők története. Budapest, 1942. 192.

⁷ „ (...) a még hátralévő fűszerárak, festékek, magok és boltos bútorok a legtöbbet ígérőnek készpénz fizetése mellett fognak eladatni. Addig is a kereskedés tökéletes megszüntetése miatt a fenn nevezett árucikkek minden nap mindenkinek bemutattnak és kéz alatt eladattatnak. Wieser Ferdinand tömeggondnok.” Magyar Hírlap, 1851. 1878. - Wieser Ferdinand maga is gyógyszerész volt, s Pest város képviselőjeként is tevékenykedett 1861-ben bekövetkezett haláláig. Ő is a Szervita téren lakott akkoriban.

Az üzletvitel azonban hamarosan folytatódott: ezúttal a Rózsa tér 5. szám alatt lévő épületben nyílt meg újra „A Fekete Kutya” címzett gyógyfűszer-kereskedés. Az 1897-ig itt működő üzletet GERHARDT ANTAL német származású drogista és fűszerkereskedő vezette, 1889. március 11-én, 60 évesen bekövetkezett haláláig.⁸ 1867-ben a lipótvárosi Színház tér 6. szám alatt találjuk a boltot.⁹ Az 1860-as évek végén a címtárak szerint már a Rózsa téren működött a továbbra is gyógynövényeket és fűszereket árusító üzlet. A bolt hirdetéseivel találkozhatunk a *Vasárnapi Újság*ban.¹⁰ A főként gyógyfű és gyógyvirág árusítással foglalkozó üzleti vállalkozás Pest-Buda összes „vénaszszonyával” összekötöttségben állt.¹¹ A belvárosi közismert üzlet kirakatában ült a ragyogó feketére festett jellegzetes kutya, amelyet még az ősidőkben faragott valamely hamiskás faragóművész.¹² A kirakatban lévő kutya-céger sokaknak nem tetszett, s sokat háborogtak miatta. Sőt az *Ofen-Pester Zeitung*ban is nem egyszer kisserkesztették a szégyenletes fekete kutyát. Feltehetően a bádogg kutya-cégerért gúnyolták a helyiek, amely még a mai napig is valóban ijesztőnek tűnhet. Az üzletről és kirakataról csak egy rosszminőségű felvételt találtunk, amely a *Budapest Műemlékei* című, 1924-es könyv mellékleteként jelent meg.¹³ A fa portálon Gerhardt A. (Anton) cégtáblája és a „fekete kutya” elnevezés olvasható. Sajnos azonban a kutyacéger nem látható az archív-felvételen. Az üzlet fennmaradt számláján azonban jól látható egy grafikusan készült ülő fekete kutya ábrázolás. 1897-ben a belvárosi Rózsa teret elbontották, az egykori fűszerüzlet épületével együtt. A bolt azonban nem szűnt meg. A család továbbvitte az ily módon híressé vált vállalkozást. Feltehetően GERHARDT JOSEFA, Antal nővére folytatta a kereskedést. Egy újságcikk szerint egy közel 100 esztendő nagymama öreg leánya és fiú unokája látta el a különös üzlettel járó különleges teendőket. A felcseperedett fiú unoka, FÖLSEY H. KORNÉL az 1890-es évek végén vette át a híressé vált bolt vezetését. A Rózsa téri épület bontása után az üzlet átköltözött az Angol Kisasszonyok temploma mellett lévő Váczi, egykor Lipót utca 49. szám alatti régi kétszintes épületbe. Az épület sarkán már az 1880-as években is fűszerkereskedés működött.¹⁴ Az új tulajdonos családja is itt élt az épület emeleti részén a Borz utca felőli oldalon. Dr. Fölsey (eredetileg Hornytschek) H. Kornél 1861. május 16-án született a felvidéki Vágán, jómódú polgári családban.¹⁵ 1878-ban érettségizett Baján. Édesapja Hornyitsek Ignác, édesanyja, Varsalik Vilma előkelő felvidéki orvoscsaládból származott, felmenői lengyelek és bajor arisztokraták voltak, a HASSFORTER ZU HASSFORT család tagjai.¹⁷ Fölsey Kornél 1887-ben Budapesten szerzett gyógyszerész diplomát.¹⁸ Tanulmányai befejeztével egy ideig Párizsban kereskedelmi attaséként dolgozott. 1894-től a címtárak szerint már ő vezette a

⁸ Gyászjelentése megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés gyűjteményében.

⁹ Firma Anton Gerhardt Leopoldstadt Theaterplatz 6 zum schwarzen Hund. In: *Adress Kalender von Pest, Ofen und Altöfen*. 1867. Pest, Pollák Testvérek kiadása, 234.

¹⁰ Dr. Pattison-féle köszvény-gyapotot hirdet. In: *Vasárnapi Újság*. 1883. 5. sz. 84.

¹¹ A belvárosi gyógyfüves „Fekete kutya” régi gazdája meghalt. In: *Magyarság*. 1924. január 25. 6.

¹² Feltehetően a 19. század közepén készíthették a cégereket. – *Móricz Pál*: A belvárosi gyógyfüves „Fekete kutya” régi gazdája meghalt. In: *Magyarság*. 1924. január 25. 6.

¹³ *Dr. Lechner Jenő*: Budapest Műemlékei. 1924. 178.

¹⁴ Szirányi János üzletének portálja jól látható a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárában őrzött fényképfelvételen. A képet lásd: *Jalovszky Katalin – Tomsics Emőke*: Budapest, az Ikerfőváros. 1860-1890. Helikon Kiadó. Budapest, 114.

¹⁵ Nevét 1895-ben magyarosította Fölsey-re, a M. Kir. Belügyminiszter 1895 II/25 17309 sz. engedélye alapján.

¹⁶ Érettségi bizonyítványának hiteles másolata 2010-ben került az MKVM kereskedelmi gyűjteményébe.

¹⁷ *Dr. Göblyös Péter*, Fölsey Kornél unokájának visszaemlékezése és családi feljegyzések tanúskodnak erről. A dokumentumok 2010-ben kerültek a múzeum gyűjteményébe.

¹⁸ A diplomát a család a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumnak ajándékozta. A diploma 1887. május 26-án kelt Fodor József és Högyes Endre nemzetközileg elismert orvosprofesszorok, egyetemi tanárok aláírásával.

gyógynövény üzletet. A források gyógynövény-kereskedőként és fűszeresként is említik.¹⁹ Az üzlet továbbra is jó kapcsolatot tartott fenn a gyógynövény-gyűjtőkkel. Így ismerkedett meg Fölsey második feleségével, DOLFEL MÁRIÁVAL, akinek nagynénje a budai hegyekben gyűjtötte az eladásra szolgáló gyógyfüveket. Fölsey feltehetően az 1890-es években vette feleségül MEIXNER FERENC, a székesfővárosi köztemető igazgatójának leányát, MEIXNER HERMINÁT.²⁰ Az első házasságából egy leány született: Hermina.²¹ A második házassága (Dolfel Mária) révén születtek meg további gyermekei.²² a századfordulót követően. A házasságot az anyakönyvi bejegyzés szerint 1915. július 8-án kötötték Budapesten. Fölsey Kornélt az anyakönyvi bejegyzés nyugalmazott kereskedelmi attaséként említi.²³

MÓRICZ PÁL cikke szerint Fölsey rokonságban állt a Gerhardt családdal. Azonban a családdal való rokonsági kapcsolatot idáig nem sikerült felderíteni. Az tény, hogy Fölsey Gerhardt Antal leánytestvéreivel, Jozefinnel és Katalinnal együtt bérli az üzletet az 1890-es években. Ezt követően pedig tulajdonosként meg is tartja magának a boltot.²⁴

A Váci utcáról megjelent képes levelezőlapok nagy részén jól látható a „Fekete Kutyához” címzett üzlet. Egy 1899-ben postára adott képeslapról kiderül, hogy először ideiglenesen a kétszintes épület földszintjének bal sarkában volt az átköltözött bolt. A cégtáblán olvasható az új tulajdonos neve: „Fölsei Kornél A fekete kutyához”. A kirakat új festett tábláin pedig megfigyelhető a két szemben ülő kutya ábrázolás. Minden bizonnyal reklámként a két kutyacégért festették rá a kirakati táblákra. Egy későbbi fényképfelvételen, amelyet a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma őriz, már a jól kialakított és berendezett üzlet portálja látható. A bolt ekkor már a templom felőli sarkon helyezkedett el. A színes cégtáblák is kibővültek. Az üzletben minden kapható volt. Cukrot, kávé, bort, sört és mindenféle élelmiszereket árusítottak a gyógynövények mellett. Az épület sarkán lévő, szintén festett cégtáblán ismét megörökítették a fekete kutyát, amelyet azonban már álló pozícióban festettek a táblára. Az eredeti cégérek továbbra is megmaradtak az üzletben és a források szerint 1924-ben is csonkítatlanul voltak láthatók a kirakatban.²⁵ A kutatás során egy másik érdekességre is bukkantunk. Az épület első emeleti sarkán volt egy kutyát ábrázoló másik cégér is, amely az 1900-as évek elejétől egészen a drogéria ottani működésének végéig fennmaradhatott. Erre a cégérre a család is jól emlékezett. Az épület emeleti sarkára kihelyezett álló négylábú vizslakutya egy fém konzolon hirdette a boltot. Sajnos ez a kutya-cégér elveszett és tudomásunk szerint nem került be közgyűjteménybe.

A Fölsey család a kereskedésből jól megélt. Belvárosi polgárcsaládként meglehetett, hogy nyaranként Velencébe utazzanak. A külföldi útjaik alkalmával vásárolt képeslapok szintén a múzeumba kerültek. 1900-ban Fölsey olaszországi körúton vett részt feleségével, Dolfel Máriával. 1902-ben Romániában, Bukarestben és Erdélyben, Brassóban jártak. Egy, az anyósának, Dolfel Jánosnénak küldött képeslevelezőlapról megtudjuk, hogy Fölsey évekkel pesti működése előtt Bukarestben egy gyógyszertárban tevékenykedett. Fölsey H. Kornélnak második feleségétől négy leánya született. 1919-ben, a tanácsköztársaság idején a családi hagyomány szerint egy különítmény élén

¹⁹ Budapesti Lak- és Címjegyzék., 1903. 1028.

Budapesti Lak- és Címjegyzék., 1912. 951.

Budapesti Lak- és Címjegyzék., 1916. 1033.

²⁰ Hermina 1864. március 28-án született Pesten. Születését a terézvárosi római katolikus templomban anyakönyvezték.

²¹ 1892. július 12-én anyakönyvezték születését a Pesti Belvárosi plébániatemplomban.

²² Fölsei Ilona Kornélia 1904. szeptember 18-án, Fölsei Borbála Ilona Vilma 1915. december 26-án született Budapesten.

²³ Budapest Főváros II. kerületi házassági anyakönyvi kivonat. 1915. 415. folyószámra bejegyezve.

²⁴ Budapest Főváros Levéltára, Rupp Zsigmond közjegyző iratai. VII.151-1891-0710 Bérleti szerződés 1891; VII.151-1891-0868. Kölcsönös nyilatkozat.1891. – Gerhardt Katalin 1902. március 2-án, 83 évesen hunyt el.

²⁵ Móricz Pál: A belvárosi gyógyfüves „Fekete kutya” régi gazdája meghalt. In: *Magyarság*. 1924. január 25. 6.

maga Szamuely tört rájuk és mindenüket elrabolta. Az 1920-as években az idősödő, mesélgetni is mindig szerető, szárított virág-szagú öreg üzlettulajdonos boltját eladta, s Zuglóban vásárolt házába költözött, ahol 1924 januárjában bekövetkezett haláláig élt.²⁶ „Amúgy igen peckes tartású ember volt Fölsey Kornél. A korát szerette leplezni, mára (1924) borotvált, meztelen púpos arcához például holtig koromfekete parókát viselt”²⁷ 2010-ben Fölsey unokája²⁸ révén a múzeum gyűjteményébe került egy 1910 körül készült fénykép is, amely nem mond ellent a korabeli forrásoknak: a peckes tartású Fölsey katonatiszti egyenruhában pózol az őt megörökítő fényképész műtermében.

Az üzlet története Fölsey halála után igen kalandos, és nehezen rekonstruálható. A Váci utca 49-es számú épülettel szemben a Váci utca 52. szám alatt az 1920-as évektől működött egy hasonló árukínálattal rendelkező üzlet, melyet *Bayard drogériának* hívtak.²⁹ Az elárvult cégeket ebből az épületből gyűjtötte be a múzeum 1978-ban a Köves és Társa drogéria tulajdonosának leszármazottjaitól. A „Fekete Kutya” üzlet az 1920-as évek közepén az új tulajdonosok révén modern drogériává változott, de nevét továbbra is megtartotta. A cégek is régi helyükön, a kirakatban üdvözölték a leendő vásárlókat. Az üzlet tulajdonosa ekkor KUCSERA ISTVÁN volt és ő maradt a bolt vezetője egészen az 1940-es évek végéig.³⁰ 1922-ben a *Herba* című szaklapban már hirdetést is feladott a cég, amelyből megtudhatjuk, hogy a gyógynövényeket exportra és belföldi eladásra is kínálták.³¹ A bolt cégszerű elnevezése *Köves és Társa drogéria* volt. A régi „Fekete Kutya” – feltehetően az 1940-es évek elején – átköltözött a szemközti lévő 52. szám alatti épület nagyobb üzlethelyiségébe, az egykori Bayard drogéria helyére.³² 1947-ben még a *Népszava Jubileumi Naptárában* gyógyfüveket hirdetnek.³³ A bolt feltehetően az államosításnak áldozatul esett, s ezt követően végleg megszűnt.

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum fotó- és képeslap gyűjteményében találunk archív képet az eredeti 49. szám alatt lévő üzletről. Az 1930-as években készült fényképfelvételen jól látható a modernizált drogéria cégtáblája. Az épület sarkára kihelyezett táblán még mindig a kirakatban ülő kutya festett ábrázolása látszik. Egy másik, 1940-ben készült képeslapon már másik, modernizált cégtábla látszik, amelyen az ajtó és kirakat felett egy újabb ülő fekete kutya ábrázolás szerepel. A cégtáblákat feltehetően az üzleti szempotok jegyében gyakran cseréltették, de a fekete kutya ábrázolás megjelenítése mindvégig fontos szempontja volt az üzlet mindenkori vezetésének.

Az üzlet réz pecsételőlapjai, egy névtábla és pár címke-klisé, jegyzetfüzet is bekerült 1978-ban a múzeum kereskedelmi gyűjteményébe. Ezeket *Köves és Társai*, vagy *Köves és Társa Fekete Kutya drogéria Váci utca 49* feliratok olvashatók. Az üzlet utolsó tulajdonosai a *Köves és Társa cég* utódai, leszármazottai voltak, tőlük vásárolta meg a múzeum a cégeket és a hozzájuk tartozó kliséket. A címke-klisék alapján rekonstruálható a két háború közti drogéria termékkínálata is. A kirakatban piperecikket, gyógynövényeket és likőr esszenciákat hirdetnek, ezt megerősítik a címke-klisék is. A címke-klisék szerint poloskairtót, *Salol* szájvizet, *Menthol* sósborszeszt is árusítottak. Mind-

²⁶ Utolsó lakhelye a XIV. kerületben lévő Komocsy utca 25. szám alatti saját háza volt. A ház nagy kertjében az idős Fölsey kertészettel foglalkozott és az elmondások szerint eladásra gombát is termelt.

²⁷ L. 25. lj.

²⁸ Fölsey unokája: Dr. Göblyös Péter orvos

²⁹ Az üzlet tulajdonosa Katscher Árpád volt. Lásd: Budapesti Lak és Címjegyzék, 1928.

³⁰ Kucsera István meghatározó alakja volt a magyar drogistáknak. A Budapesti Drogisták Ipartestületének alelnöke és pénztárosa volt. Az ipartestület 1925-ben alakult. Lásd: Magyar Drogista. 1926. II. évf. 15. sz. 20. Az Ipartestület iratait lásd: Budapest Főváros Levéltára. IX. 218.

³¹ A hirdetés szövege a következő: *Fekete Kutya Drogéria Gyógynövény Nagykereskedés export – import. Legmagasabb áron vásárol kivitellel szánt mindenféle gyógynövényt. Budapest. IV., Váci utca 49. szám.* In: *Herba*, 1922. június. 288.

³² Országos Szakmai Útmutató. 1942, 32.

³³ *Népszava Jubileumi Naptára. Népszava Kiadása. 1947. hirdetések.*

ezek mellett kölnivizeket, különféle szappanokat, krémeket (*Anikó crème*) hűsítőket és likőr esszenciákat lehetett a drogériában vásárolni.

A nagy múltú üzletről az irodalom is megemlékezik. THURZÓ GÁBOR: *„Belváros és vidéke”* című könyvében a következőket olvashatjuk. *„Emilhez indultam, de előbb a templomhoz. (...) Aztán a Fekete Kutya drogériánál visszafordultam. Apámat akartam valahol megtalálni. (...) Szemben a merev pofájú, vasból öntött drogériacégérrel, a fekete kutyával. (...) Álltam és vártam a Fekete Kutya előtt. Hol találom meg az apámat? Ez nagyon fontos volt most, akkor sem tudtam, ma sem igen, miért volt ez a legfontosabb ebben a homályosuló alkonyatban.”*³⁴

KRÚDY GYULA *„Hét Bagoly”* című regényében ezt írja róla. *„Szomjas Gusztai egykori szerelme Flóra vásárolta itt a fürdősókat. Az öregúr ezért nosztalgiazva sétál el a kirakat előtt, ahol ... cipőkenőcs, rizskása, szappan, súrolókefe békés egyetértésben feküdtek egymás mellett.”* Az üzlet Krúdy *„Pesti Nőrabló”* című regényében is szerepel. *„A fűszeres fáradhatatlan vastag cipőiben és bekötött nyakával, szentjánoskenyér szagú tenyerével és soha ki nem fogyó zsákjaival – szívesen elbeszélgetett minden vevőjével. A pult Pestnek valamennyi pletykáját hallotta. „Fekete Kutyáné” bársony bundás mandulaszemű hölgy volt, aki mindig lúdmájpástétomot evett.”*³⁵

A „Fekete Kutya” gyógyfűszeres cég hányatott sorsú cégerei már 32 éve a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kereskedelem-történeti tárgyi gyűjteményében pihennek és várják sorsuk jobbra fordulását. Történetük felfedezésével méltán ünnepelhetjük 2010-ben a 40 éve meg-alapított kereskedelmi gyűjteményt.

A szerző címe:

Török Róbert főmuzeológus

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Tel.: 212-1245

³⁴ Thurzó Gábor: *Belváros és vidéke*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1977, 102-103.

³⁵ Bölcsics Márta – Csordás Lajos: *Budapesti Krúdy-Kalauz*. Helikon, Budapest, 2002. 83-84.